

СЕГМЕНТОВАНІ КОНСТРУКЦІЇ З НАЗИВНИМ УЯВЛЕННЯ У РОМАНІ Ю.АНДРУХОВИЧА “ТАЄМНИЦЯ” ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАГМАТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ

Функціонально-стилістичний підхід до вивчення мовотворчості письменників на сучасному етапі треба визнати домінуючим, але інтерпретація цього підходу ученими, безумовно, не є однозначною. Зокрема, дискусійним залишається питання щодо того, чи належить поняття “функція” мові, чи відноситься до мовлення. У тлумаченні цього поняття зустрічаємо у лінгвістиці три думки. Одні послуговуються терміном “функція” щодо мови, інші – щодо мовлення, а ще інші вважають, що це поняття певною мірою стосується і мови, і мовлення.

Аналіз науково-теоретичної літератури з досліджуваної проблеми (Г.Золотова [4], О.Сковородников [7] та ін.) засвідчує, що типологія функцій має тривалу еволюцію, однак й дотепер не маємо однозначної, загальноприйнятої класифікації. Більшість дослідників виділяють як головні комунікативну і мислеутворюючу функції. Ми підтримуємо думку про те, що на відміну від інших мовних рівнів, синтаксис художньої літератури є, насамперед, засобом реалізації комунікації і мислення, що, у свою чергу, передбачає “необхідність єдиного функціонального критерію для усіх синтаксичних засобів, одиниць, конструкцій ...” [4, 6]. Дослідники мови письменників сьогодні акцентують увагу на засобах реалізації прагматичної функції, оскільки твори спрямовані на людину, писані для читача.

З огляду на те, що у концепції Г.Золотової розмежовуємо мовні (первинні) функції речення, які тлумачаться автором як “конструктивно-синтаксичні засоби вираження реченням свого типового значення”, і мовленнєві (вторинні) функції, які зумовлюють різноманітні зміни і перетворюють синтаксичні моделі у мовленнєві [4, 331]. Серед мовленнєвих Г.Золотова виділяє: 1) композиційно-синтаксичну; 2) експресивно-оцінювальну функції, кваліфікуючи першу як обов’язкову для кожного речення, а іншу – як факультативну [4, 332]. Саме друга функція спрямована на прагматику.

О.Сковородников в цілому дотримується функціональної класифікації Г.Золотової, проте вносить певні корективи. Зокрема, використовує термін “комунікативно-синтаксична функція”, але змінює термін “експресивно-оцінювальна функція” терміном “прагматична функція” [7, 14]. Причиною таких змін стало неоднозначне тлумачення поняття експресивності загалом і експресивного синтаксису зокрема. На думку О.Сковородникова, експресивність як категорія усіх рівнів мови є “різновидом прагматичної інформації, поєднаної з поняттям інтенсивності”. А синтаксична експресивність, як часткове поняття експресивності, на думку автора, виступає як функція, здатна синтаксичною конструкцією “посилювати прагматичну інформацію, закладену у висловлюванні або у будь-якому його компоненті” [7, 14]. Ці особливості прагматичної функції синтаксичних одиниць та їх експресивний характер реалізуються розмаїтими формами синтаксичних конструкцій у мовленнєвій палітрі художнього твору, якими є сегментовані конструкції (далі СК). Тому тема дослідження “Сегментовані конструкції з називним уявленням у романі Ю.Андруховича як засіб реалізації прагматичної функції” є актуальною.

Предметом дослідження ми обрали СК з називним уявленням, як один із аспектів дослідження, регламентованих обсягом статті. Джерелом фактичного матеріалу ми вибрали роман Ю.Андруховича “Таємниця”, у якому СК із прагматичного та експресивного погляду активно функціонують і є одним із засобів реалізації визначених функцій. Принагідно зазначимо, що синтаксис мовотворчості Ю.Андруховича ще не був об’єктом лінгвістичного дослідження. **Мета дослідження** передбачає виявлення в аналізованому творі СК з називним уявленням, їх картування, опис та аналіз з урахуванням їх тлумачення та класифікації у сучасній українській та зарубіжній лінгвістичній науці та особливостей індивідуально-авторського використання у досліджуваному творі. Визначена мета передбачає розв’язання таких завдань: 1) вивчити науково-теоретичну літературу з досліджуваної проблеми; 2) шляхом суцільної вибірки закартковати фактичний матеріал – СК – із роману Ю.Андруховича “Таємниця”; 3) виявити специфіку СК з називним уявленням як експресивних синтаксичних побудов, спрямованих на реалізацію прагматичної функції; 4) описати функціонально-стилістичні та індивідуально-авторські особливості функціонування СК з називним уявленням. Всього нами дібрано, закартковано та проаналізовано 243 СК із роману “Таємниця” Ю.Андруховича.

Прагматична функція синтаксичних конструкцій, різновидом яких є СК, реалізується, насамперед, через їх експресивність, бо “експресивна функція мови – це здатність виражати емоційний стан того, хто говорить, його суб’єктивне ставлення до предметів і явищ дійсності, які позначаються” [1, 7], тобто бути спрямованим у прагматику.

Прагматична функція СК теми висловлювання насамперед реалізується через експресивні конструкції з називним уявленням. Функціональне призначення СК розглядається багатьма лінгвістами. Так, Л.Майорова пропонує розмежовувати називний теми і називний уявлення саме з функціонального погляду, підкреслюючи їхнє різне функціональне призначення. На думку автора, для називного уявлення властива з прагматичного погляду експресивна функція у таких різновидах: називний уявлення вводить читача у філософські роздуми героя чи автора або використовується у ситуації спогадів про важливі історичні події та події особистого життя; називний уявлення “підхоплює” те, про що говорилось у попередньому контексті; називний уявлення виражає патетичний оклик; називний уявлення виконує експресивний запит. Називний теми, вважає автор, виконує функції заголовка, видільну і запиту [6, 12].

Л.Майорова не визначає єдиного критерію для виділення цих функцій. Тому деякі з них виділяються на основі аналізу зв'язку сегмента з базовою частиною, інші – через аналіз особливостей структури текстового фрагменту (наявність чи відсутність лівого контексту). Ми вважаємо, що функції підхоплення та зачину, виділені Л.Майоровою, реалізується через зв'язок сегмента з лівим контекстом.

Семантико-композиційні функції СК через зміст їх зв'язку з лівим контекстом визначає Т.Коновалова. Різновидами функцій, за її дослідженнями, є: уявлення, привертання уваги, експозиції, інтенсифікатора, емоційно-оцінна, власне експресивна, заголовка [5, 136].

С.Андріянова виділяє лише функції уявлення, акцентування, пояснення [2, 37], підкреслюючи, що кожна з трьох функцій ускладнена наявністю текстотворюючої функції, яка залежить від зумовленої нею змістової функції сегмента [2, 37].

Беручи до уваги усі наявні типи класифікацій функцій, виділених Л.Майоровою, Т.Коноваловою, С.Андріяною та ін., ми аналізуємо фактичний матеріал – СК з називним уявленням як конструкцію, що виконує функції акцентування і виділення теми висловлювання, а отже не може функціонувати без бази, оскільки це найбільше відповідає завданням нашого дослідження. Щодо лівого контексту, то його наявність, нашу думку, не є обов'язковою, тому ми не залучаємо до аналізу.

Прагматична призначеність конструкцій з називним уявленням реалізується через експресивну функцію СК, що виявляється в її конкретних текстових умовах. Виявити експресивну функцію допомагає контекст. Поза контекстом визначити функціональне призначення СК називного уявлення часто є неможливо, оскільки сегмент і речення у базовій частині поєднані між собою змістовно і структурно, без такого речення називний уявлення стає неспроможним виконувати свою функцію, а, отже, втрачає синтаксичну специфіку.

У СК з називним уявленням прагматика експресивної функції реалізується такими різновидами:

1) називний уявлення доносить до читача філософські роздуми героя чи автора:

Що це було? Кохання?

У кожному разі, це було щось найпекучіше на світі [3, 110].

Як це виглядало – дружба, любов? [3, 129].

Функції конструкцій такого типу ускладнюються змістом психологічного контексту, а самі конструкції мають у своїй структурі особливі групи лексики: абстрактні іменники, що своїм лексичним значенням є предметом філософського роздуму;

2) називний уявлення створює для читача ситуацію спогадів важливих історичних подій і подій особистого життя:

Це був рік...

Це був рік 1977-й, дві сімки на кінці [3, 78].

Називний уявлення у такій ситуації характеризується наявністю лексем, що своїм змістом відображають певні події, пов'язані з пам'яттю людини;

3) прагматика текстотворюючої функції називного уявлення виявляється або через зв'язок з базовою частиною і з попереднім контекстом, або через функціонування на початку тексту як своєрідний експресивний зачин:

От і Александрплатц. Тут я переважно виходив з аеропортівського експресу [3, с. 428].

Такі конструкції називають тему наступного висловлювання, викликаючи у свідомості читача певний образ;

4) називний уявлення функціонує як патетичний оклик з підкресленням почуття радості, гордості, захоплення і т.п.:

Які майстри художнього слова! Валерій Шевчук, приміром. Або Юрій Павлович Чемодан [3, 273].

Передова стаття! Я написав передову статтю до газети! [3, 304].

У цій функції називний уявлення, як правило, проголошується з окличною інтонацією;

5) називний уявлення виконує функцію підхоплення думки того, про що повідомлялось у попередньому контексті, а об'єкт, який уже згадували актуалізується, виступає темою наступного висловлювання:

І як довго все **це** тривало?

Десять років, уявляєш? **Десять років суворого режиму** [3, 57].

Називний уявлення у таких конструкціях стоїть у своєрідній інтерпозиції;

6) називний уявлення з прагматичною метою використовується як засіб характеристики героя:

Ну так – **пані Ірена. Королева ірисів**. Малесенького зросту дивовижна **істота** – патетична, іронічна, нервова, наївна. Удень **вона** обов'язково мусила поспати – з хустинкою зав'язаною на голові так, щоб очам було темно [3, 39].

Ні, львів'янка. І **вона** увесь час танцює з іншими, але так ніби зі мною [3, 107].

Сімнадцятилітнє дівча, її можна було й не такої лапші понавішувати [3, с.377].

Таким чином, СК з називним уявленням у мовотворчості Ю. Андруховича є прагматичним засобом відтворення ситуації філософського роздуму, спогадів про важливі історичні події й події особистого життя, виражає патетичний оклик, підкреслюючи почуття радості, гордості, захоплення, функціонують як експресивний зачин, поглиблюють внутрішню характеристику героя, виконують функцію підхоплення тощо. СК цього типу використовуються автором для створення розчленованості висловлювання, водночас роблять текст лаконічним. СК – це один із засобів експресивної передачі інформації різного змісту. Наше дослідження не претендує на усю повноту висвітлення теми і буде розширено та поглиблено у наступних статтях.

Список використаних джерел

1. Александрова О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса / О. В. Александрова. – М.: Высш. шк., 1984. – 210с.
2. Андриянова С. Н. Сегментированные конструкции в составе текста / С. Н. Андриянова. – Дис. ... канд. филол. наук. – Санкт-Петербург, 1993. – 132с.
3. Андрухович Ю. І. Таємниця. Замість роману / Худож.-оформлювач І. В. Осипов; Фото на обкладинці Сузання Шлеєр / Ю. І. Андрухович. – Харків: Фоліо, 2007 – 478с. – (Література).
4. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г. А. Золотова. – М.: Наука, 1973. – 351с.
5. Коновалова Т.Р. Сегментированные конструкции в газетно-публицистическом стиле / Т. Р. Коновалова // Вопросы стилистики: Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1972. – Вып. 4. – С. 129 – 137.
6. Майорова Л.Е. Именительный представления и именительный темы как явления экспрессивного синтаксиса: Автореф. дис. ... канд. филол. наук / Л. Е. Майорова. – Л., 1984. – 22с.
7. Сковородников А.П. Экспрессивные синтаксические конструкции современного русского литературного языка / А. П. Сковородников. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1981. – 255с.

***Анотація.** У статті розглядається прагматичний аспект експресивних сегментованих конструкцій з називним уявленням елементу, складової функціональної стилістики. Виділяються різновиди прагматичності експресивної функції сегментованих конструкцій з називним уявленням, характерних для мовотворчості Юрія Андруховича у романі “Таємниця”.*

***Ключові слова:** прагматична функція, функціональний підхід, сегментована конструкція, називний уявлення, експресивність сегментованих конструкцій.*

***Summary.** In the article we study a pragmatical aspect of expressive segmental constructions with nominative conceptive the element, the component of functional stylistics. The variety of pragmatics of an expressive function of segmental constructions with nominative conception typical for Y.Andruhovych speech in the novel “Tayemnitsia” is distinguished.*

***Key words:** pragmatical function, functional approach, segmental construction, nominative concept, expressiveness of segmental constructions.*